

ביאורים

במהלך הדורות קרו מקרים רבים שבהם גויים חייבו יהודים ללכת אחרי עבודה זרה. אולם בחלק מהמקרים הם לא דרשו מהיהודי לעשות מעשה של עבודה זרה, אלא אך ורק להצהיר בדיבור על אמונתו בה. הרמב"ם מסביר כאן שבמצבים אלו אין חיוב על האדם למסור את עצמו וליהרג, אפילו במחיר של דיבור המביע אמון בעבודה זרה. הוא אף אומר שגם אם יבוא אדם לשאול אותנו האם להצהיר או ליהרג, התשובה תהיה שעדיף להצהיר, אף שמי שמחליט ליהרג נחשב כעושה מצוה. נראה שביסוד הדברים עומד עניין גודל ערכם של המעשים של האדם, הן המעשים השליליים והן החיוביים. ההבדל בין מעשה לדיבור בולט מאוד בהוראה זו של הרמב"ם, שלפיה אם שני גויים יחייבו את האדם להשתתף עמם בעבודה זרה, ואי הציות לדבריהם עלול לגרום לסכנה, יש להסכים לבקשה להודות בפה בעבודה זרה, אולם אסור לעשות מעשה של עבודה זרה.

אחד הדברים המשמעותיים שעלולים לקרות במצבים אלו, הוא שהאדם ייכנס לסוג של ייאוש מעבודת ה' שלו, ישים על עצמו 'תווית' של פורק עול, ויאמר לעצמו שמכיוון שממילא הוא עובר על עברות גדולות וחמורות, אין טעם להקפיד על דברים קטנים יותר. למעשה זוהי אחת מהעצות שיצרו הרע של האדם מרבה להשתמש בהן בהצלחה רבה - לייאש את האדם, להראות לו עד כמה הוא לא בסדר, וכך להדביק עליו תווית של חוטא. כך קל לו לשכנעו שאין בעבורו ערך בקיום שאר המצוות, ולאדם כמוהו המשך ההליכה בדרך ה' היא צביעות.

כדי להתמודד נכון עם הגזרות הללו, הרמב"ם אומר שקודם כל על האדם להשתדל לצאת בהקדם ממקום שכזה, ובינתיים 'להוריד פרופיל', להצטנע, ולהתחמק מראש ממקרים שהוא עלול להיות מחוייב לעבור על דברי התורה. בנוסף הוא מלמד אותנו שגם מי שעבר עברות חמורות ביותר נתבע להתרחק ולהישמר מכל עברה, ולו הקטנה ביותר. מצוות התורה הינן חיוב תמידי שהאדם צריך תמיד לקיים, ולכן גם עברות חמורות שעבר אינן פוטרות אותו מקיום כל מצוה ומצוה, וגם מי שחוטא בחטאים חמורים יקבל שכר על כל מעשה טוב שיעשה, וייענש על כל עברה, אפילו קלה, שיעבור.

הרחבות

• אמונה אינה רק דיבורים

אָבֵל מִי שֶׁבָּא לְשֵׂאל אוֹתָנוּ אִם יִהְרֵג אוֹ יוֹדֵה - אוֹמְרִים לוֹ שִׂיּוּדָה וְלֹא יִהְרֵג. הרמב"ם סובר שאין למסור את הנפש על 'דיבור' של כפירה, כגון הודאה באותו האיש. את ההסבר לכך הוא כותב במורה נבוכים: "האמונה אינה העניין הנאמר בפה אבל (- אלא) העניין המצוי בנפש כשיאמינו בו שהוא כן כמו שצויר" [מורה נבוכים א, נ]. עיקר עניינה של האמונה הוא באמונת האדם בלבו ולא בדברים שאותם הוא מוציא מפיו. לכן אין איסור גמור לאדם לומר שהוא מאמין בעבודה זרה, וממילא אין חובה למסור על כך את הנפש (אך בכל זאת - המוסר נפשו על כך מקיים מצוה).

מדברים אלו למד הרב קוק שהמושג 'אמונה' אינו מתקיים כשהאדם מאמין מצד השכל בלבד, בדיוק כשם שהדיבור בפני עצמו לא מעיד על האמונה. מושג האמונה מתקיים כאשר יש למאמין מנוחת הנפש: "גדר האמונה בכללה הוא, שאמיתת העניין הנודע (-שאותו הוא יודע) קבועה בקרבו, לא מצד הידיעה לבדה (- רק בשכל) כי אם מצד מנוחת הנפש הגמורה כשמקבל אותה בקבלה שלמה..." [עולת ראייה א שלז].

זו הסיבה שהאמונה מביאה שמחה לאדם: "אמיתת גדר האמונה, צורתה כמו שהיא מיושבת בנפש (- אמונה המביאה למנוחת הנפש, כפי שביארנו קודם) המקובל קיבול טבעי אל הדעת ומרנין ומרחיב ומשמח את הנפש" [מוסר אביך הקדמה ב, א-ב].

המין הרביעי - בענין זה השמך מביין כלל השמדות, ומה שראוי לאדם שיעשה בו.

דַע שְׁכַל הַשְּׂמִדוֹת שֶׁהֵיוּ בְּזִמְנֵן הַחֲכָמִים - הֵיוּ מְצִיִּים בָּהֶם לַעֲבֹר עַל הַמְצִוּוֹת, וְהָיָה בָּהֶם עֲשִׂית מַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ ז"ל בַּתְּלִמּוּד: שְׂלֵא יַעֲסֻקוּ בַתּוֹרָה, שְׂלֵא יִמּוּלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, אוֹ שִׁיבְעֵלוּ וְשׁוֹתִיהֶם נְדוֹת, אוֹ שִׁיחַלְלוּ אֶת הַשֶּׁבֶת. וְזֶה הַשְּׂמִד - לֹא יִחַיְבוּ עֲשִׂית מַעֲשֶׂה כָּלֵל, זוֹלַת הַדְּבוּר בְּלִבָּד, שִׁיֵּאֱמִין בְּאוֹתוֹ הָאִישׁ, וְאֵין מַחֲבִיב אוֹתוֹ שִׁיעֲשֶׂה שׁוּם מַעֲשֶׂה. וְאִם יִרְצֶה הָאָדָם לְקַיֵּם תְּרִי"ג מְצִוּוֹת בַּסֵּתֵר יְכוּל לְקַיֵּם, וְאֵין מוֹנֵעַ לוֹ, אֲלֵא אִם הִקְרָה עֲצָמוּ בְּלֹא אֲנֵס שִׁיחַלֵּל שֶׁבֶת וְזוֹלַתוֹ - אֵינוֹ בְּכָף אָנוּס, כִּי זֶה הָאָנֵס הַמְּנַצֵּחַ אֵינוֹ מַחֲבִיב לְשׁוּם אָדָם מַעֲשֶׂה, כִּי אִם הַדְּבוּר בְּלִבָּד. וְכִבֵּר נִתְאַמַּת אֲצִלָּם שְׂאֵין אָנוּ מְאֱמִינִים בְּאוֹתוֹ הַדְּבוּר, וְאֵינוֹ בְּפִי הָאוּמוֹרוֹ אֲלֵא כְּדִי לְהַנְצִיל מִהַמְּלָךְ, כְּדִי לְהַפְסִי דַעְתּוֹ בְּעֵלּוֹי דָּתוֹ.

לְפִיכָף, כֹּל מִי שֶׁנִּהְרַג כְּדִי שְׂלֵא יוֹדֵה בְּשְׁלִיחוֹת אוֹתוֹ הָאִישׁ - לֹא יֵאמָר עָלָיו אֲלֵא שֶׁהוּא עֲשֶׂה מְצוּה, וַיֵּשׁ לוֹ שֶׁכֵּר גְּדוֹל לְפָנָי ה' יִתְעַלֶּה, לְפִי שֶׁמֹּסֵר נַפְשׁוֹ עַל קִדְשַׁת הַשֵּׁם. אָבֵל מִי שֶׁבָּא לְשֵׂאל אוֹתָנוּ אִם יִהְרֵג אוֹ יוֹדֵה - אוֹמְרִים לוֹ שִׂיּוּדָה וְלֹא יִהְרֵג, אָבֵל לֹא יַעֲמִד בְּמַלְכוּת אוֹתוֹ הַמְּלָךְ, אֲלֵא יֵשֵׁב בְּבֵיתוֹ עַד שִׁיֵּצֵא מֵאוֹתָהּ הַמַּלְכוּת, וְאִם הוּא צָרִיךְ לְמַעֲשֶׂה יְדִיּוֹ - יַעֲשֶׂה בַּסֵּתֵר. כִּי מַעוֹלָם לֹא נִשְׁמַע כְּמוֹ זֶה הַשְּׂמִד, שְׂאֵין כּוֹפִין בוֹ אֲלֵא הַדְּבוּר בְּלִבָּד, וְלֹא יִרְאֶה מִדְּבַרֵי רַז"ל שֶׁאָמְרוּ: יִהְרֵג וְאֵל יֵאמָר דְּבַר אֶחָד שְׂאֵין בוֹ מַעֲשֶׂה, אָבֵל יִהְרֵג כְּשִׁיכְפּוּהוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה וְלֹא יַעֲבֹר עַל דְּבַר שֶׁהוּא מְזַהֵר עָלָיו. וְצָרִיךְ כֹּל מִי שֶׁעָבַר עָלָיו זֶה הַשְּׂמִד לְהִתְנַהֵג בְּאֵלוֹ הַעֲגִינִים, וְהוּא, שִׁישִׁים בֵּין עֵינָיו לַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם מִן הַמְצִוּוֹת מִה שִׁיּוֹכֵל, וְאִם אֲרַע שֶׁעָבַר הִרְבֵּה אוֹ שֶׁחַלֵּל שֶׁבֶת - לֹא יִטְלֹטֵל מִה שֶׁאֵינוֹ מְתָר לְטֹלְטָלוֹ, וְיֵאמָר: מִה שֶׁעָבַרְתִּי גְּדוֹל מְזֵה, אֲלֵא יִזְהַר בְּכֹל מִה שִׁיּוֹכֵל. לְפִי שֶׁחֲבִיב הָאָדָם לִידַע זֶה, וְהוּא עָקֵר מַעֲקָרֵי הַתּוֹרָה, וְהוּא, שִׁירְבָּעִם בֵּן נְבֹט וְהַדּוּמִים לוֹ - נִפְרָעִים מִהֶם עַל עֲשִׂית הַעֲגָלִים, וְעַל בַּטּוֹל עֲרוּבֵי תַבְשִׁילִין וְהַדּוּמָה לוֹ, וְלֹא יֵאמָר אָדָם: קִים לִיָּה בְּדַרְבָּא מְנִיָּה, - לֹא נֵאמָר זֶה אֲלֵא בְּדִינֵי אָדָם בְּעוֹלָם הַזֶּה, אָבֵל ה' יִתְעַלֶּה נִפְרָע מִהֶם עַל הַחֲמוּרוֹת וְעַל הַקְּלוֹת, וְנוֹתֵן שֶׁכֵּר עַל כֹּל מִה שֶׁעוֹשִׂים. עַל כֵּן צָרִיךְ הָאָדָם לִידַע שֶׁכֵּל עֲבָרָה שִׁיעֲשֶׂה נִפְרָעִין מִמּוֹנוֹ עָלָיָה, וְכֹל מְצוּה שִׁיעֲשֶׂה מְקַבֵּל עָלָיָה שֶׁכֵּר, וְאֵין הַדְּבַר כְּמוֹ שֶׁחֲשַׁב זֶה הָאִישׁ הַנְּשָׂאֵל.

זוֹלַת - מַלְבַּד. **בְּאוֹתוֹ הָאִישׁ -** מוֹחַמַד. **הַמְּנַצֵּחַ -** הַשּׁוֹלֵט, הַמְּכַרִּיחַ. **לְהַפְסִי דַעְתּוֹ -** לְהַנִּיחַ דַעְתּוֹ. **יַעֲמִד -** יִישָׂא. **לְמַעֲשֶׂה יְדִיּוֹ -** לְפַרְנִסָּה. **נִפְרָעִים מִהֶם -** יִתְנוּ לָהֶם עוֹנֵשׁ. **קִים לִיָּה בְּדַרְבָּא מְנִיָּה -** כֹּלֵל הַלְכַתִּי הָאוּמוֹר שְׁכַאשֵׁר יִשְׁנֵם כְּמֵה עוֹנֵשִׁים הַמוֹטְלִים עַל הָאָדָם, יַעֲנִישׁוּ בֵּית הַדִּין בַּחֲמוּר שְׁבִינִיָּהִם.